CIRCUMSTANȚIALELE ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ. DINAMICA STRUCTURILOR TERMINOLOGICE

Constantin-Ioan Mladin
Universitatea *1 Decembrie 1918* Alba Iulia

Adverbials in modern Romanian linguistics. The dynamics of terminology-related structures (Abstract)

The author intends to create a fragmentary collection of terms having as its subject the (un)propositional adverbial. On the basis of the data recorded in modern Romanian syntax research, we outline a way of investigating terms that will emphasize the current tendencies in the organization of denominative structures assigned to this syntactical position.
Not all the occurrences of the terms considered have been scrupulously analysed, but all the current types have been mentioned, with a convincing number of examples and bibliographical references.

1. Articolul îşi propune să realizeze un terminolegiu fragmentar având drept obiect de studiu circumstanțialul (ne)propoziţional. Fără a fi semnalate cu scrupulozitate toate ocurenţele termenilor din lucrările consultate, au fost menționate, cu un număr convingător de exemple şi de trimiteri bibliografice, toate tipurile aflate în circulație. Pe baza datelor înregistrate în lucrările româneşti moderne de sintaxă se schițează o terminoscopie aptă să pună în evidență tendinţele actuale în organizarea structurilor denominative atribuite acestei poziții sintactice.

S-a apreciat că este convenabil ca momentul de referință pentru începuturile perioadei moderne să fie identificat, în mod convențional, cu prima apariție a gramaticii lui H. Tiktin, respectiv ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Pe lângă conținutul ştiințific remarcabil al acestei opere şi pe lângă modernitatea expunerii sale, a fost luat în considerație şi faptul că, grație acestor calități, lucrarea a fost reeditată cu succes în 1945, adică într-o perioadă când deja se aflau în circulație lucrări de sintaxă care puneau în valoare achizițiile teoretice ale acestui domeniu, atât pe teren românesc, cât şi din lingvistica europeană. Mai mult, întâmplarea, probabil, a făcut ca ediția a III-a gramaticii lui H. Tiktin să apară simultan cu cele două studii de sintaxă ale lui N. Drăganu, publicate postum [**43**, **44**]. Modernitatea gramaticii lui Tiktin a fost subliniată şi de C. Dimitriu [**38**, p. 5]: „Considerăm că **prima gramatică românească modernă de tip clasic** este *Gramatica română* publicată de H. Tiktin la Iaşi în 1892-1893... ”.

2. Gramatica contemporană renunță la termenii frecvenți în gramatica ante- şi interbelică **amplificare** [**99**, p. 155], **determinare adverbială** [**67**, p. 17; **44**, p. 115] sau **circumstanțială** [**95**, p. 178, 194; **88**, p. 47; **99**, p. 154 *sqq.*], **determinant** şi **determinativ** pentru denumirea circumstanțialului, opuşi complementului propriu-zis.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Vechii termeni se mai regăsesc, atunci când au valoare generică, numai în câteva cazuri cu totul izolate:

a. determinant circumstanțial [**45**, p. 72, 85, dar **complement circumstanțial** la p. 84];

b. determinare circumstanțială (**de loc**, **de timp** etc.) [**1**, p. 133; **34**, p. 29; **38**, p. 438 *sqq.*];

c. determinativ [**60**, p. 730: **~ verbal**; **36**, p. 102 *sqq.* ; **32**, p. 95 *sqq.*: **~ verbal**].

La limita dintre cei doi termeni se situează formulări ca: „**determinarea** cumulativă trebuie considerată **complement** când... şi **circumstanțial** când... ” [**31**, p. 315].

Un alt termen mai vechi, **complinire**, este şi el abandonat. Doar Valeria Guțu Romalo îl mai întrebuințează ocazional [**55**, p. 121].

3. Întrucât termenii pentru diferitele (sub)tipuri de complemente circumstanțiale sunt incomozi din cauza lungimii considerabile a sintagmelor denominative, majoritatea autorilor îi trunchiază folosind, opțional, numai anumite elemente din componența lor.

Sintagma canonică a termenului are structura: **A** (complement) + **B** (circumstanțial) + **C** (tipul semantic al complementului respectiv, exprimabil, la nivel morfologic, în două moduri: **a** substantiv + prepoziție, **b** adjectiv). **C’** desemnează un subtip semantic.

După cum sunt prezente toate cele trei componente sau numai unele dintre ele, în combinații diferite, se obțin termeni cu structuri variate, prezentate detaliat în rândurile de mai jos.

3. 1. Tipul I: **A** + **B** + **C** (**a**/**b**). Este tipul cel mai răspândit. El apare în majoritatea lucrărilor consultate, motiv pentru care o înşiruire a tuturor acestor indicații bibliografice ar deveni fastidioasă.

3. 2. Tipul II: **A** + **C** (**a**/**b**): **complement de mod** [**17**, p. 77-78, **16**, p. 179; **73**, p. 245; **102**, p. 211; **42**, p. 23, 69; **96**, p. 36, 39, **97**, p. 51, 53; **3**, p. 49; **13**, p. 4; **74**, p. 209; **90**, p. 102, 133; **12**, p. 335] sau **complement modal** [**60**, p. 671; **93**, p. 176-177; **69**, p. 77, **72**, p. 140 *sqq.* , **70**, p. 212; **102**, p. 209; **19**, p. 569; **37**, p. 273, 293; **32**, p. 225: **~ ~ direct**: *Merge* ***ca melcul de încet***; **77**, p. 39; **16**, p. 183].

Variantă: **A** + **C’**: **complement comparativ** [**90**, p. 73; **28**, p. 385: **~ ~ modal ~ de inegalitate**; **16**, p. 180].

3. 3. Tipul III: **B** + **C** (**a**/**b**): **circumstanțial de mod** [**1**, p. 133, **2**, p. 180-187; **6**, p. 161; **60**, p. 648 *sqq.* ; **18**, p. 62; **31**, p. 204; **82**, p. 356; **84**, p. 36, **85**, p. 21 *sqq.* ; **93**, p. 175; **17**, p. 77-78, **16**, p. 177 *sqq.* ; **29**, p. 154, **27**, p. 594; **96**, p. 59, **97**, p. 69; **63**, p. 199, **62**, p. 285; **61**, p. 541 *sqq.* ; **45**, p. 158, **24**, **23**; 161, 170; **72**, p. 142, 144, **70**, p. 217; **75**, p. 144; **20**, p. 207 *sqq.* ; **53**, p. 17, **52**, p. 172; **77**, p. 128, 165; **12**, p.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

317; **14**; **89**, p. 72; **15**, p. 61; **38**, p. 365 *sqq.*] sau **circumstanţial modal** [**60**, p. 669; **68**, p. 80; **96**, p. 38, **97**, p. 52; **61**, p. 669; **24**, **23**; **26**, p. 594; **20**, p. 229 *sqq.* ; **25**, p. 96; **4**, p. 343; **52**, p. 171: **~ ~ comparativ**].

Varianta I: **B** + **C** + **C'**: **circumstanţial de mod comparativ** [**54**, p. 110; **20**, p. 212; **4**, p. 343; **98**, p. 206].

Varianta II: **B** + **C'**: **circumstanţial cantitativ** [**60**, p. 671; **55**, p. 189; **61**, p. 673; **37**, p. 278-279; **76**, p. 55, **77**, p. 100].

3. 4. Tipul IV: **B**. Valoarea sa semantică se subînţelege din context; referinţe bibliografice parţiale: **18**, p. 71; **36**, p. 101 *sqq*.

3. 5. Tipul V: **C**: **comparativul** [**61**, p. 670; **38**, p. 207].

4. Alternanţa nevoii de precizie şi a dorinţei de economie în exprimare face ca sintagmele terminologice posibile pentru denumirea circumstanţialului să fie mai bogate decât structurile descrise în rândurile de mai sus. Acestea pot avea următoarele configuraţii structurale:

4. 1. Numele clasei lexico-gramaticale prin care se exprimă circumstanţialul + **circumstanţial** sau **complement** ori **complement circumstanţial**:

a. adverb-circumstanţial [**38**, p. 352, 360];

b. adverb-complement [**56**, p. 41, fără cratimă; **21**, p. 105, 106, **22**, p. 99, 100];

c. adverb-complement circumstanţial [**4**, p. 322];

d. nume-circumstanţial [**38**, p. 21, 426];

e. substantiv circumstanţial [**64**, p. 424, 425].

4. 2. Numele clasei lexico-gramaticale prin care se exprimă circumstanţialul (+ **complement**) + **circumstanţial** + caracteristica semantică a circumstanţialului: **adjectiv circumstanţial de cauză** [**19**, p. 571].

4. 3. Caracteristica morfologică a părţii de vorbire prin care se exprimă circumstanţialul + caracteristica semantică a circumstanţialului: **infinitiv consecutiv** [**13**, p. 5, şi **infinitiv cu funcţie consecutivă** - p. 6].

4. 4. Numele clasei lexico-gramaticale prin care se exprimă circumstanţialul + o caracteristică semantică a părţii de vorbire + **complement circumstanţial** + caracteristica semantică a circumstanţialului:

a. adverb de timp-complement circumstanţial de timp [**21**, p. 518, **22**, p. 511];

b. locuţiune adverbială de cauză-complement circumstanţial de cauză [**21**, p. 518, **22**, p. 511].

4. 5. Caracteristica morfologică a părţii de vorbire prin care se exprimă circumstanţialul + (**complement**) **circumstanţial** + caracteristica semantică a circumstanţialului:

a. gerunziu circumstanţial de mod [**81**, p. 124];

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

b. gerunziu-complement circumstanţial de concesie [**21**, p. 469, **22**, p. 462];

c. infinitiv circumstanţial de mod [**5**, p. 109], şi **infinitiv cu funcţiune de circumstanţial de mod**.

Variantă: **Construcţie** + o caracteristică morfologică a părţii de vorbire + **circumstanţială** [**81**, p. 124].

4. 6. Circumstanţial + numele clasei lexico-gramaticale (adjectivizat) prin care este exprimat:

a. circumstanţial adjectival [**60**, p. 674: **~ de cauză**; **31**, p. 78];

b. circumstanţial adverbial [**60**, p. 651: **~ de loc ~**, p. 665: **~ de mod ~**; **31**, p. 78];

c. circumstanţial pronominal [**60**, p. 653: **~ de loc ~**, p. 662: **~ de timp ~**];

d. circumstanţial substantival [**60**, p. 655, 673, p. 652: **~ de loc ~**, p. 659: **~ de timp ~**, p. 667: **~ de mod ~**; **31**, p. 78];

e. circumstanţial verbal [**60**, p. 654: **~ de loc ~**, p. 662: **~ de timp ~**, p. 669: **~ de mod ~**; **31**, p. 78: **~ infinitival**, **participial**, **gerunzial**].

4. 7. Complement + caracteristica sa semantică + numele clasei lexico-gramaticale (adjectivizat) prin care este exprimat: **complement de loc adverbial** [**71**, p. 197].

4. 8. (**Complement**) **circumstanţial** + o caracteristică morfologică a părţii de vorbire prin care este actualizat circumstanţialul:

a. circumstanţial infinitival [**60**, p. 662];

b. complement circumstanţial prepoziţional [**101**, p. 11].

5. Subordonatele circumstanţiale repetă, în mod firesc, unele aspecte de definire şi de încadrare întâlnite la complementele echivalente. În privinţa termenilor cu care subordonatele circumstanţiale sunt numite, *mutatis mutandis*, structurile sunt aceleaşi ca la complementele respective.

Expresia clasică şi generală a termenului care denumeşte circumstanţiala are structura: **A** (propoziţie) + **B** (subordonată) + **C** (circumstanţială) + **D** (tipul semantic al circumstanţialei respective, redat morfologic în două moduri: **a** substantiv + prepoziţie, **b** adjectiv). La unele subordonate circumstanţiale această descriere poate fi mai detaliată: **D’** (subtip semantic) + **D”** (sub-subtip semantic) + **D”’** (sub-sub-subtip semantic).

Sub **B**, în puţine cazuri, se utilizează **secundară** în loc de **subordonată**.

Sub **D”** au fost incluse aici şi câteva cazuri, puţine, în care nu este vorba de un subtip semantic, ci de informaţii suplimentare de altă natură privind realizarea subordonatei respective - *i. e* :

a. cauzala cu structură integrală [**41**, p. 29];

b. cauzala eliptică de predicat [*ibidem*];

c. comparativa incidentă [**91**, p. 19].

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Topica constituenţilor în sintagma terminologică poate cunoaşte grade diferite de libertate - *i. e:* **propoziţie cauzală circumstanţială** [**95**, p. 488]. În funcţie de prezenţa sau de absenţa acestor componente, în diferite combinaţii, se obţin termeni având structurile enumerate mai jos.

Pentru a economisi spaţiu şi efort în exprimare şi din dorinţa de a evita repetarea unor structuri lexicale identice sau foarte asemănătoare, textele lingvistice alternează variantele posibile ale termenilor ce denumesc diferitele (sub)tipuri ale subordonatelor circumstanţiale. Se întâmplă frecvent ca structura integrală a sintagmei terminologice să nu poată fi reconstituită cu precizie - *i. e.*: **DSL** [**14**] nu alocă un articol separat subordonatelor circumstanţiale, acestea fiind sumar discutate în articolul rezervat circumstanţialului.

5. 1. Tipul I: **A** + **C** + **D**: **propoziţia circumstanţială de mod** [**1**, p. 203-207, **2**, p. 305-314; **60**, p. 705; **18**, p. 82: **~** (**gerunzială**) **~ ~** ; **31**, p. 191; **80**, p. 279; **19**, p. 569; **72**, p. 102; **8**, p. 355, **9**, p. 441; **75**, p. 147; **25**, p. 30, 52; **16**, p. 226; **4**, p. 341; **78**, p. 261] sau **propoziţia circumstanţială modală** [**17**, p. 123-124; **37**, p. 438-439; **8**, p. 355, **9**, p. 441; **25**, p. 50: **propriu-zisă**; **78**, p. 261].

Variantă: **A** + **C** + **D** + **D'**: **propoziţia circumstanţială de mod comparativă** [**34**, p. 29; **25**, p. 105].

5. 2. Tipul II: **A** + **B** + **D**: **propoziţia subordonată de mod** [**31**, p. 203, 205, 206: **~ secundară ~**] sau **propoziţia subordonată modală** [**86**, p. 514].

Variantă: **A** + **B** + **D'**: **propoziţia subordonată de măsură** [**83**, p. 731].

5. 3. Tipul III: **C** + **D**: **circumstanţiala de mod** [**40**, p. 47; **47**, p. 28; **96**, p. 55, **97**, p. 66, 134; **24**, **23**, **21**, p. 335 *sqq.* , **22**, p. 328; **72**, p. 100-101, 102, **70**, p. 171; **16**, p. 227; **12**, p. 366 *sqq.*] sau **circumstanţiala modală** [**10** p. 155; **17**, p. 123-124, **16**, p. 227; **61**, p. 644; **24**, **23**, **72**, p. 100, **70**, p. 170, 248].

Varianta I: **C** + **D** + **D'**: **circumstanţiala de mod de măsură progresivă** [**4**, p. 344].

Varianta II: **C** + **D'**: **circumstanţiala comparativă** [**25**, p. 138].

5. 4. Tipul IV: **A** + **D**: **propoziţia de mod** [**72**, p. 100-101, 102, **70**, p. 171] sau **propoziţia modală** [**51**, p. 139; **60**, p. 678; **7**, p. 111; **48**, p. 167, **49**, p. 129; **17**, p. 123-124, **16**, p. 227; **94**, p. 258; **19**, p. 570, 572; **103**, p. 179-182; **72**, p. 103, **70**, p. 171].

Varianta I: **A** + **D"** + **D"'**: **propoziţia de măsură progresivă** [**7**, p. 136-137; **49**, p. 130; **72**, p. 103, **70**, p. 248].

Varianta II: **A** + **D** + **D'**: **propoziţia modală de măsură** [**94**, p. 260].

Varianta III: **A** + **D"**: **propoziţia comparativă** [**49**, p. 130].

5. 5. Tipul V: **B** + **D**: **subordonata de mod** [**72**, p. 101] sau **subordonata modală** [**19**, p. 570; **103**, p. 179-182; **72**, p. 100, 107; **4**, p. 344; **78**, p. 262, 279].

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Varianta I: **B** + **C** + **D**: **subordonata circumstanţială de mod** [**46**, p. 271; **56**, p. 288-289; **39**, p. 236; **100**, p. 238-242; **99**, p. 232-234; **96**, p. 59, 67, **97**, p. 69, 74; **21**, p. 222 *sqq.* , **22**, p. 216 *sqq.*].

Varianta II: **B** + **C** + **D** + **D'**: **subordonata circumstanţială de mod comparativă de egalitate** [**80**, p. 279] sau **subordonata circumstanţială modal-comparativă de egalitate** [**80**, p. 281].

Varianta III: **B** + **D** + **D'**: **subordonata de mod comparativă** [**31**, p. 204: **secundara ~**].

Varianta IV: **B** + **C** + **D'**: **subordonata circumstanţială comparativă** [**25**, p. 105].

5. 6. Tipul VI: **D**: **modala** [**79**, p. 215-216; **87**, p. 132-133; **92**, p. 241; **95**, p. 187-188, 196; **59**, p. 226-231; **66**, p. 157-159, 161; **50**, p. 163; **7**, 111; **64**, p. 196; **17**, p. 123-124; **69**, p. 76; **19**, p. 570, 571, 572; **96**, p. 68, **97**, p. 76; **103**, p. 179-182; **25**, p. 52; **21**, p. 434, **22**, p. 427; **77**, p. 182; **78**, p. 261].

Varianta I: **D"**: **comparativa** [**7**, p. 111; **25**, p. 230].

Varianta II: **D** + **D'**: **modala de măsură** [**7**, p. 111].

Termenii care au în componenţa lor determinantul antepus **fals** sau pe cel postpus **invers** nu constituie (sub)tipuri semantice, având structura **variantei a II-a** (**D** + **D'**), cu care se pot confunda formal. Ei desemnează propoziţii care corespund numai în planul expresiei cu subordonata omonimă:

a. falsa modală [**2**, p. 334; **35**, p. 377; **21**, p. 498, **22**, p. 491];

b. cauzala inversă [**33**, p. 38, 40; **11**, p. 37 *sqq.*].

5. 7. Tipul VII.

În mod paradoxal, cu toate că propoziţiile circumstanţiale nu sunt considerate şi completive, deşi, prin definiţie se precizează că ele suplinesc un complement circumstanţial (de loc, de timp, de mod etc.), opoziţia dintre **completivă** şi **circumstanţială** tinzând să desemneze fapte sintactice distincte, nu de puţine ori, chiar la autorii care se conformează acestei deosebiri, subordonatele circumstanţiale sunt denumite **completive**:

a. completiva de loc [**72**, p. 89, **70**, p. 157];

b. completiva de timp [**72**, p. 91] sau **completiva temporală** [p. 92].

Elocventă pentru acest mod de interpretare este observaţia, parţial infirmată de exemplele care urmează, pe care o face I. Coteanu [p. 6]: „Când întregirile verbului sunt obiectul direct şi cel indirect, acestora li se spune **complemente**, iar propoziţiilor cu aceeaşi funcţie în frază li se spune **completive**. Când întregirea priveşte locul, timpul, modul etc., părţilor de propoziţie li se spune de asemenea complemente (circumstanţiale), dar propoziţiile corespunzătoare poartă denumirea de propoziţii secundare circumstanţiale, nu pe aceea de completive circumstanţiale, deşi sunt pe acelaşi plan cu cele numite completive (directe sau indirecte). Şi de această dată,

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

terminologia s-a impus printr-o convenţie, convenţie care ascunde însă simetria amintită, lăsând impresia că doar completivele «completează». ”.

Modul acesta de interpretare a subordonatelor circumstanţiale este întâlnit totuşi la puţini gramaticieni. De exemplu, la începuturile gramaticii moderne, astfel procedează doar P. V. Haneş [p. 288-290] vorbind despre: **completiva de loc**, **de timp** sau **temporală**, **de mod**, **de cauză** sau **cauzală**, **de scop** sau **finală**, **condiţională**, **consecutivă**, **concesivă** şi **comparativă**.

O structură mai curioasă prezintă sintagmele în care determinantele **completiv** şi **circumstanţial** se asociază:

a. subordonată completivă circumstanţială de condiţie [**21**, p. 410, **22**, p. 403];

b. subordonată completivă circumstanţială de excepţie [*ibidem*].

O situaţie diferită o reprezintă, la I. Iordan şi Vl. Robu, **propoziţia completivă opoziţională** [p. 666] şi **propoziţia condiţională** numită şi **construcţie condiţională propoziţională** sau numai **condiţionala** [p. 676], pentru că acestea sunt într-adevăr considerate de către cei doi autori ca noncircumstanţiale.

5. 8. Poziţia termenului care numeşte (sub)tipul semantic poate fi ocupată uneori de anumite indicaţii privind particularităţile de construcţie a subordonatei respective.

a. comparativa incidentă [**91**, p. 19];

b. propoziţia *gerunzială* circumstanţială de mod [**18**, p. 82].

6. Unii autori manifestă preferinţe pentru un tip denominativ sau altul. Şi, dacă nu sunt singurele folosite într-o lucrare, unele structuri terminologice se impun numericeşte. În felul acesta se conturează un sistem terminologic unitar (atât la circumstanţial, cât şi la subordonata echivalentă), chiar dacă el este limitat la un număr restrâns de lucrări.

În aceeaşi tendinţă de omogenizare, se încadrează străduania unor autori de a regulariza paradigma terminologică a circumstanţialelor, parte de propoziţie sau propoziţie, prin întrebuinţarea în poziţia ocupată de termenul care indică (sub)tipul semantic fie exclusiv a numelui precedat de prepoziţie, fie exclusiv a adjectivului corespunzător.

Caracteristica semantică a circumstanţialului este indicată printr-un determinant substantival prepoziţional sau adjectival, substantivul şi adjectivul având aceeaşi rădăcină. Există puţine abateri de la această regulă: (**de**) **relaţie** sau **restrictiv(ă)** ori **limitativ(ă)**, (**de**) **scop** sau **final(ă)**. Tradiţia a fixat un anumit uz, acordând prioritate sau exclusivitate fie substantivului, fie adjectivului: **complementul** sau **completiva circumstanţial(ă) de loc**, nu şi **local(ă)**, **completiva circumstanţială de scop** sau **finală**, nu şi **complementul circumstanţial final**, **complementul** sau **completiva circumstanţial(ă) instrumental(ă)**, nu şi **de instrument** etc.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Lucrurile tind să se schimbe în ultimul timp. Încep să se întrebuinţeze pe scară din ce în ce mai largă termeni necunoscuţi înainte, pentru că denumesc (sub)tipuri noi de circumstanţiale, propoziţionale sau nu, ori termeni folosiţi odinioară într-o măsură nesemnificativă, făcând parte din aceeaşi familie lexicală sau din familii lexicale diferite - *i. e.* : (**de**) **consecinţă**, (**de**) **condiţie**, (**de**) **concesie**, la A. Frunză [p. 271].

Discuţia vizează atât complementele circumstanţiale, cât şi subordonatele care le corespund. Chiar dacă corpusul lucrărilor consultate, inevitabil limitat, nu oferă întotdeauna exemple şi pentru circumstanţial şi pentru circumstanţială, nu există nici un motiv să nu se accepte că termenul este comun pentru ambele mărimi sintactice.

a. adjective: **calitativ**, **cauzal**, **corespondenţial**, **cumulativ**, **cumulant**, **final**, **limitativ**, **local**, **modal**, **opozitiv**, **opoziţional**, **progresiv**, **relaţional**, **restrictiv**, **rezultativ**, **spaţial**, **temporal**;

b. substantive (+ prepoziţia **de**): **asociere**, **calitate**, **cauzalitate**, **comparaţie**, **concesie**, **condiţie**, **conformitate**, **consecinţă**, **cumul**, **exclusivitate**, **finalitate**, **frecvenţă**, **identificare**, **identitate**, **instrument**, **limită**, **materie**, **mijloc**, **modalitate**, **opoziţie**, **periodicitate**, **progesie**, **reciprocitate** (şi la genitiv), **referinţă** (şi la genitiv), **rezultat**, **spaţiu**, **spaţialitate**.

Substantive neologice, cum sunt **cauzalitate**, **conformitate**, **exclusivitate**, **finalitate**, **identificare**, **modalitate**, **periodicitate**, **reciprocitate**, **spaţialitate**, unele dintre ele formând dublet cu substantive mai vechi, îşi fac loc în terminologia sintactică actuală sub presiunea terminologiei din semantică. La fel se întâmplă cu câteva corespondente adjectivale noi, **corespondenţial**, **cumulant**, **limitativ**, **opozitiv**, **relaţional**, **restrictiv**, **rezultativ**, **spaţial**.

Adesea, echivalentele adjectivale ale unor substantive sunt blocate de sensurile derivate pe care acestea le au în limba-obiect: **excepţional(ă)**, **exclusiv(ă)**, **periodic(ă)**, **reciproc(ă)**...

7. Bogăţia formulelor denominative şi distribuţia lor în scrierile lingvistice examinate conduce la concluzia, nu foarte plăcută pentru unii terminologi, că variantele sinonimice trebuie totuşi acceptate din motive de ordin stilistic, preocuparea pentru forma expunerii neintrând deloc în contradicţie cu nevoia de precizie pe care o presupune orice text ştiinţific.

BIBLIOGRAFIE

Gramatica limbii române, Academia Republicii Populare Române, vol. al II-lea, Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1954.

Gramatica limbii române, Academia Republicii Socialiste România, vol. al II-lea, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1966[2] [ed. revăzută şi adăugită].

Alexandrescu, Ecaterina, *Adverbul, nucleu al unui enunţ incident*, AUI, tomul XXIII, Secţiunea III, e. Lingvistică, 1977, p. 48-54.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Andrei, Mihail, Iulian Ghiţă, *Limba română. Fonetică, lexicologie, morfosintaxă. Sinteze şi exerciţii*, Editura Corint, Bucureşti, 1996[3] [ed. revizuită şi mult îmbogăţită].
Asan, Finuţa şi Laura Vasiliu, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, SG, I, p. 97-113.
Avram, Mioara, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, I, p. 141-164.
Avram, Mioara, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1960.
Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1986.
Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997[2] [ediţie revăzută şi adăugită].
Avram, Mioara, *Observaţii asupra coordonării*, SG, II, p. 151-159.
Bălăşoiu, Cezar, *Cauzala inversă*, AUBLLR, 1995, p. 37-42.
Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Editura Echinox, Cluj, 1997[2]
Berea-Găgeanu, Elena, *Complementul consecutiv*, LR, XXXIII, nr. 1, 1984, p. 3-13.
Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1997 [**DSL**].
Botnarciuc, Vasile, *Cu privire la paradigma propoziţiei trimembre spaţiale (SPCI)*, RLŞL, nr. 1, 1998, p. 60-63.
Bulgăr, Gh., *Limba română. Fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Editura Vox, Bucureşti, 1995.
Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968.
Caragiu, Matilda, *Sintaxa gerunziului românesc*, SG, II, p. 61-89.
Ciobanu, Fulvia, *Construcţia cauzală adverbială şi propoziţia modală explicativă*, LR, XIV, nr. 6, 1975, p. 569 -572.
Ciompec, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.
Constantinescu-Dobridor, Gh., *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1994[1]
Constantinescu-Dobridor, Gh., *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998[2] [ediţie revăzută].
Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Dicţionar de termeni lingvistici*, Editura Teora, Bucureşti, 1998[2] [**DTL$_2$**].
Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*, Editura Albatros, Bucureşti, 1980 [**DTL$_1$**].
Coteanu, Ion, *Gramatică, stilistică, compoziţie*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990.
Craşoveanu, D., *Consideraţii privind circumstanţialul instrumental*, LR, XXIX, nr. 6, 1980, p. 591-596.
Craşoveanu, D., *Din sintaxa părţilor de propoziţie (în jurul complementului concesiv)*, LR, XXI, nr. 4, 1972, p. 279-284.
Craşoveanu, D., *În legătură cu circumstanţialul modal comparativ*, LL, III, 1980, p. 380-387.
Craşoveanu, D., *Propoziţia circumstanţială concesivă*, LLR, XV, nr. 3, 1986, p. 5-9.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Crașoveanu, D., *Sunt circumstanţiale complementul opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare ?*, LR, XVIII, nr. 2, 1969, p. 147-155.
Curs de limba moldovenească literară, [colectiv], vol. II, Chişinău, 1959.
Diaconescu, Ion, *Inversiunea sintactică*, SCL, XXXIV, nr. 3, 1983, p. 217-228.
Diaconescu, Ion, *Inversiunea sintactică la nivelul frazei*, SCL, XXXV, nr. 1, 1984, p. 38-46.
Diaconescu, Ion, *Observaţii pe marginea corespondenţei dintre părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonate*, LL, I, 1982, p. 25-36.
Diaconu, Al., *Contribuţii la descrierea propoziţiei circumstanţiale opoziţionale*, LL, III, 1980, p. 377-379.
Dimitrescu, Florica, *Locuţiunile verbale în limba română*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958.
Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iaşi, 1982.
Dimitriu, Cornel, *Tratat de gramatică a limbii române. 1. Morfologia*, Institutul European, [Iaşi], 1999.
Dragomirescu, Mihail şi N. I. Rusu, *Manual de limba română (Carte de cetire şi gramatică). Conform programei din 1934 pentru clasa III a şcoalelor secundare de băieţi şi fete*, Editura librăriei ziarului „Universul", Bucureşti, 1936.
Drașoveanu, D. D., *Elemente de analiză sintactică*, în D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, EŞ, Bucureşti 1959, 1966[2], p. 9-53.
Drașoveanu, D. D., *Prin **consecutio temporum** la un sistem al subordonatelor cauzale*, CL, XXVI, nr. 1, 1981, p. 27-33.
Drașoveanu, D. D., *Sensul relaţional şi expresia lui în limba română*, Cluj-Napoca, 1974 [teză de doctorat].
Drăganu, Nicolae, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Institutul de linguistică română, Bucureşti, 1945
Drăganu, Nicolae, *Istoria sintaxei*, Institutul de linguistică română, Bucureşti, 1945.
Eţco, Ion, *Tipologia propoziţiilor în limba moldovenească contemporană*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1979.
Frunză, A., *Gramatica limbii române*, Tipografia Curţii regale, F. Göbl & Fii, Bucureşti, 1918.
Gabrea, M., *Atributiva circumstanţială*, LR, IX, nr. 4, 1960, p. 24-32.
Gheţie, Ion, *Observaţii asupra folosirii conjuncţiilor subordonatoare circumstanţiale în graiurile daco-române*, FD, III, 1961, p. 151-176.
Gheţie, Ion, *Sintaxa graiurilor din Valea Bistriţei (Bicaz). II*, SCL, XXVII, nr. 2, 1976, p. 121-135.
Gramatica limbii române. Manual unic pentru clasele medii VIII-XI, [Bucureşti], 1950.
Graur, Al., *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, SG, I, p. 121-139.
Gruiță, G., *Gramatica normativă*, Editura Polirom, [Bucureşti], 1999[3]
Gruiță, G., *Raportul limitativ (câteva propuneri)*, LR, XXXIV, nr. 1, 1985, p. 16-18.
Gruiță, Gligor, *Acordul în limba română*, Cluj-Napoca, 1976 [teză de doctorat].
Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
Haneş, Petru V., *Limba română. Pentru clasa a 2-a secundară*, Editura Naţională S. Ciornei, Bucureşti, 1929[13]

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Hodiş, Viorel, *Juxtapunerea şi aderenţa*, Lucr. Şt. Oradea, Seria Lingvistică, vol. VII, 1973, p. 31-47.
Iacob, Şt., *Coordonare, subordonare şi logică*, LR, VI, nr. 5, 1958, p. 49-55.
Iordan, Iorgu, *Gramatica limbii române*, Cartea românească, Bucureşti, 1937.
Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, Ed. Ministerului învăţământului, 1956.
Iordan, Iorgu, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
Irimia, Dumitru, *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997.
Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Editura Junimea, [Iaşi, 1976].
Ivănescu, G., *Gramatica şi logica. II. Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, AUT, Seria ştiinţe filologice, vol. al II-lea, 1964, p. 193-219.
Ivănescu, G., *Nume şi verb*, *Omagiu Rosetti*, p. 423-426.
Loghin, Constantin, *Gramatica limbii române. La îndemâna oricui*, Tipografia ziarului „Universul", Bucureşti, 1941, p. 141-171.
Manliu, Ioan, *Curs elementar de limba română. Etimologia, ortografia şi compoziţiunile*, Ed. librăriei Socec & Comp. , Bucureşti, 1892.
Manoliu, Maria, *Asupra categoriei comparaţiei în limba română*, SCL, XIII, nr. 2, 1962, p. 201-211.
Milaş, C., *Aspecte ale oralităţii în sintaxa lui M. Sadoveanu*, StUBB, XVII, Series Philologia, Fasciculus 1, 1972, p. 75 -81.
Milaş, C., *Introducere în stilistica oralităţii*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.
Milaş, Constantin, *Apoziţii sau complemente de loc?*, CL, XXV, nr. 2, 1980, p. 197-199.
Milaş, Constantin, *Sintaxa stilului oral*, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, [Cluj-Napoca], 1981 [teză de doctorat].
Munteanu, Şt., *Sintaxă şi semantică (Observaţii despre complementul circumstanţial de cauză)*, CL, XVII, nr. 2, 1972, p. 243-247.
Neamţu, G. G., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.
Nicolescu, Aurel, *Probleme de sintaxă a propoziţiei*, Editura RAI, Bucureşti, 1996[2]
Pană Dindelegan, Gabriela, *Sintaxă şi semantică. Clase de cuvinte şi forme gramaticale cu dublă natură (adjectivul, adverbul, prepoziţia, forme verbale nepersonale)*, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, Bucureşti, 1992.
Pană Dindelegan, Gabriela, *Teorie şi analiză gramaticală*, Editura Coresi, 1994[2]
Petrina, Elena, *Limba română. Teorie şi aplicaţii – cu o culegere de exerciţii şi modele de rezolvare*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.
Popovici, Eusebiu, *Gramatica română*, Editura Librăriei „Şcoala română", Suceava, 1921[2]
Rădulescu, Gh., *Observaţii stilistice pe marginea propoziţiei subordonate circumstanţiale din poezia lui Lucian Blaga*, AUBLLR, 1-2, 1972, p. 263-290.
Rădulescu, Maria, *Numele predicativ circumstanţial*, SG, II, p. 121-129.
Rizescu, I., *Complementul circumstanţial de măsură şi propoziţia corespunzătoare*, SCL, X, nr. 3, 1959, p. 357-382.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)

Rizescu, I., *Observaţii asupra complementului circumstantialde măsură în limba română*, *Omagiu Iordan*, p. 729-731.
Rîbalka V. N., *Despre mijloacele de redare a complementului circumstanţial de mod în limba română contemporană*, LR, VII, nr. 1, 1958, p. 22-36.
Rîbalka, V. N., *Substantive cu funcţiune de circumstanţial de mod*, LR, VIII, nr. 6, 1959, p. 21-28.
Saramandu, N, *Locul complementului indirect exprimat prin substantiv în cadrul grupării completive - pentru limba română din secolul al XVIII-lea*, SCL, XVI, nr. 4, 1965, p. 499-517.
Scraba, Gheorghe D., *Vorbirea şi scrierea românească. Studiu introductiv în filozofia limbii. Gramatică, ortografie, punctuaţie*, Ed. Librăriei Socec & Comp., Bucureşti, 1926.
Scriban, A., *Gramatica limbii româneşti. (Morfologia), Pentru folosinţa tuturor*, Institutul de Arte Grafice „Viaţa Românească" S. A., Iaşi, 1925.
Secrieru, Mihaela-Lenuţa, *Consideraţii asupra numelui predicativ*, RLŞL, nr. 1, 1997, p. 67-76
Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.
Stati, Sorin, *Funcţiile virgulei şi folosirea ei cu rol gramatical*, LR, V, nr. 4, 1955, p. 17-24.
Suchianu, I., M. Stroescu, *Citire, gramatică şi stil pentru clasa a IV-a secundară*, Editura Librăriei Socec & Comp. , Bucureşti, 1928[7]
Şerban, V., *Curs practic de sintaxă a limbii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1964.
Şerban, V., *Sintaxa limbii române. Curs practic*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970[2] [ed. revizuită şi completată].
Şotropa, Dr. C., *Gramatica limbii române*, Alcalay, [1931[8]].
Teiuş, Sabina, *Coordonarea în limba română. Structuri coordonate în graiurile daco-române*, Cluj-Napoca, 1975 [teză de doctorat].
Teiuş, Sabina, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1980.
Teiuş, Sabina, *Despre **ca şi***, CL, XXV, nr. 2, 1980, p. 205-208.
Tiktin, H., *Gramatica română. Etimologia şi sintaxa*, Editura Tempo, Bucureşti, 1945[3] [ed. revăzută de I. A. Candrea].
Trancu-Iaşi, Grigore şi Const. Dinu, *Limba si literatura românească. Manual pentru clasa III a gimnaziilor şi liceelor comerciale de băieţi şi fete*, Editura Cugetarea, Bucureşti, 1938.
Trandafir, Gh., *Observaţii cu privire la interpretări recente ale funcţiilor şi relaţiilor de subordonare intrapropoziţională* [I], LR, XXXIV, nr. 1, 1985, p. 3-15.
Vanţ-Ştef, Felicia, *Sintaxa*, în *Introducere în lingvistică*, [coord. acad. prof. Al. Graur], Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972[3], p. 196-212.
Vulpe, Magdalena, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980.

BDD-A3634 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:02:59 UTC)